

interview Bernardine Evaristo

‘Woede verteert je, complexiteit bevrijdt je’

De woorden van Bernardine Evaristo zijn niet langer begraven in queer underground theater of fijnproeverslijstjes. Sinds de Booker Prize leest de hele wereld haar, van Obama tot de Queen. ‘Ik berisp nu zelfs publiekelijk Martin Amis en andere dinosaurussen.’

Katrien Steyaert

In wat ze zelf omschreef als ‘een staat van vrolijke muiterij’ benoemde de Booker Prize-jury vorig jaar uitzonderlijk twee winnaars: Margaret Atwood en Bernardine Evaristo. De keuze voor die laatste was niet alleen verdiend – haar achtste boek, *Vrouw, meisje, anders*, is een mescherpe, levenslustige symfonie van stemmen – maar ook passend: de eenenzestigjarige Britse is zelf een opgewekte opstandeling. Al decennialang is ze een activiste, onvermoeibaar pleitend voor inclusie van artiesten van kleur, zoekend naar hoe ze als schrijver stereotypen kan tartten en de grenzen van taal kan oprekken. Ze is een energieke persoonlijkheid, altijd gehuld in kleurrijke kledij. Tijdens ons Skype-gesprek vanuit haar huis in Londen is die flamboyant rood en blauw.

‘Ik wil opgemerkt worden’, zei ze daarover in een recent interview met BBC. ‘Ergens in mijn jeugd heb ik beslist om van kleur een deugd te maken. In de jaren 60 vielen wij in een witte buurt als Woolwich (in Zuid-oost-Londen, red.) erg op als dubbelbloedgezin. Mijn moeder was een blanke lerares, mijn vader een zwarte lasser. Zijn huid was zo donker dat ik als kind niet met hem geassocieerd wilde worden. Toen ik een jaar of elf was, kwam hij me eens op straat tegemoet en stak ik snel over. Dat voelt nu vreselijk, maar destijds was er in mijn omgeving niets dat mij zei dat een gekleurde huid iets was om trots op te zijn, integendeel. Thuis zijn onze ramen zelfs ingegoooid.’

BLACK BRITAIN: WRITING BACK

‘In 1949 emigreerde mijn vader uit Nigeria’, vertelt ze. ‘Toen hij hier zijn acht kinderen opvoedde – ik was het vierde – wilde hij ons beschermen tegen het gangbare racisme, hij liet ons nooit op straat spelen. Boeken toonden me de wereld en voedden mijn verbeelding.’

Wat zou wijlen uw vader ervan gevonden hebben dat u de belangrijkste Britse boekenprijs hebt weggekaapt? ‘O God, he would have been all over the place! (lacht) Hij was zelf geen lezer, maar hij zou overgelopen zijn van trots en er wellicht de eer voor opgestreken hebben, maar dat is oké. Als socialist heeft hij altijd gevochten voor een betere toekomst, niet alleen voor zijn kroost of voor andere zwarte mensen, maar voor iedereen. De Booker zou hij binnengehaald hebben als een bewijs dat er iets gekanteld is. Maar dat wist hij al bij leven. Tussen zijn dood in 2001 en 1949 zit een enorm verschil.’

Daags na uw bekroning zei u in ‘The Guardian’ dat u moeite hebt met positief blijven in het huidige politieke klimaat.

‘Klopt, ik zie een terugkeer naar racisme op straatniveau. Tegelijk ben ik hoopvol. Toen ik in 2013 aan *Meisje, vrouw, anders* begon, deed ik dat uit frustratie, omdat zwarte Britse vrouwen zo onzichtbaar zijn in de literatuur. Ik portretteerde er twaalf, tussen de 19 en 93 jaar oud, ik liet hun stem horen. Zo wilde ik aanwezigheid in afwezigheid brengen. In het begin sloot dat niet per se aan bij de zeitgeist, maar in de vijf jaar dat het schrijfproces vroeg, gebeurde er veel: #MeToo, Black Lives Matter, collega’s die hun uitsluiting uit het literaire veld aanklaagden, uitgeverijen die in eigen ziel keken. Dat zijn positieve evoluties.’

Tegelijk waarschuwde u onlangs in uw Goldsmith Prize-lezing dat de hype van gekleurde boeken weer kan overwaaien.

‘Omdat de vooruitgang niet gestaag is gekomen. Nee, rond 2017 was er, uit het niets, een publicatiepiek van zwarte non-fictieboeken en pas over een paar jaar zullen we zien of het momentum daadwerkelijk heeft geleid tot duurzame verandering. Intussen moeten mijn collega’s en ik ondernemend blijven, en elkaar naar een hoger niveau tillen.’

U bent tante Bookertje, zoals u haar liefdevol noemt, vooral dankbaar dat ze u een groter platform voor uw activisme gaf?

‘Ja. Vroeger werden mijn woorden begraven in voetnoten, nu schreeuwt men ze van de daken. De roman krijgt 35 vertalingen en verkoopt meer per week dan mijn vorige titels in hun hele bestaan. Daarom kon ik niet cool blijven over de Booker, ik moest die gewoon winnen. Toen mijn naam weerklonk, heb ik de hele zaal bijeen gevloekt (lacht).’

Wat is de grootste steen die u sindsdien hebt verlegd?

‘Ik cureer voor Penguin, mijn uitgeverij, de nieuwe serie *Black Britain: Writing back*. De eerste zes titels verschijnen in februari, later op het jaar volgen er nog eens zo veel. Het zijn allemaal boeken die hernieuwde aandacht verdienen, zoals het legendarische *Minty Alley* van C.L.R. James, de eerste zwarte Caraïbische schrijver die in Engeland uitgegeven werd, in 1936. Net als Audre Lorde of Toni Morrison sprak hij enorm tot mij als jong meisje, veel meer dan de canonschrij-

vers die me alleen maar mijn gemarginaliseerde gevoel versterkten.’

FEMINAZI

Niets in Evaristo’s jeugd zei haar dat ze schrijver kon worden. ‘Het beroep was verblindend wit, overweldigend mannelijk en overwegend snob’, noteerde ze daarover in een recent stuk voor de ‘Royal Society of Literature’. Gelukkig was er het gemeentelijk jeugdtheater. Op haar twaalfde viel ze er als een blok voor, want het betekende: vrije expressie, zelfvertrouwen, ontdekken dat kunst wel degelijk anders-zijn koestert. Haar eerste eigen stuk had als titel het n-woord. Aan BBC vertelt ze hoe ze op de scène sprong en bulderde: ‘Te zwart, niet zwart genoeg, te wit, niet wit genoeg.’ ‘Het offensief was niet erg geraffineerd, maar wel pitig. Die vroege woede was een motor.’

‘De vooruitgang is er niet gestaag gekomen. Rond 2017 was er een plotse publicatiepiek van zwarte non-fictieboeken en pas over een paar jaar zullen we zien of dat momentum echt tot verandering heeft geleid’

Wordt u nog altijd gedreven door boosheid?

‘Nee. Woede verteert je, zeker als je aan een roman werkt. Je dreigt erdoor te gaan raaskallen of één specifiek argument te bepleiten. Als fictieschrijver moet je net je oordeel opschorten. Ik ben een feministe, maar in *Meisje, vrouw, anders* zijn sommige personages anti; de 19-jarige Yazz noemt haar moeder Amma een feminazi. Het “anders” in de titel slaat onder meer op het feit dat niet alleen de buitenwereld, maar mijn protagonisten elkaar ook als anders percipiëren. Zonder die dubbelheid en tegenspraak zou het toch onnoemelijk saai zijn? Ik controleer dus mijn eigen emoties zodat mijn personages kunnen ademen, en ik integer en speels over hen kan vertellen.’

Bernardine Evaristo (61) is een Engels-Nigeriaanse schrijfster. Met *Meisje, vrouw, anders* won ze vorig jaar de Booker Prize.

© Tom Jamieson/nyf

Denkt u na over wat u bij dat publiek wil teweegbrengen?

'Niet bewust. Ik schrijf natuurlijk om te communiceren met anderen, maar hoe ze de inhoud van mijn werk interpreteren, daar bemoei ik mij niet mee. Zeggen: "Kijk, dit is de slechterik" kan echt alleen in sprookjes.'

Neemt niet weg dat uw krachtadige personages moed kunnen geven. U verwees zelf al naar de immigrantenkinderen die u aan Brunel University opleidt en die modellen moeten krijgen.

'Slachtoffers vind ik totaal oninteressant. Zelfs als mensen zich in netelige posities bevinden, moeten ze die ontstijgen, en als maker toon ik uitwegen. Dit keer wilde ik absoluut het stereotype van de lijdende zwarte vrouw vermijden. Je komt het helaas nog altijd tegen in fictie, maar een passief personage dat niet in staat is voor zichzelf of anderen iets te veranderen, daarover wil toch niemand lezen?'

U lijkt alvast over hoge dosissen zelfvertrouwen te beschikken.

'O yes! (rolt haar spierballen) Tijdens het schrijven hoor je natuurlijk altijd stemmen in je hoofd: "Wat als iedereen dit boek haat?" Maar ik schop die stemmen gewoon buiten, met dank aan veertig jaar ervaring in de kunsten.'

Had u die nodig om deze roman te kunnen schrijven?

'Absoluut. Als twintiger had ik nog niet de creatieve reikwijdte en de zin voor structuur die alles samenhoudt en leven in blaast. Al voel ik me wel al langer empowered, vooral dankzij mijn theaterdecennium in de jaren 80. In die zwarte, vrouwelijke tegencultuur legde ik mijn fundament als artiest. Onze queer brigades waren zeker niet vrij van innerlijke strijd, maar we bekrachtigden elkaars expressie. De performatieve aard van mijn personages en het belang dat ik hecht aan hen levensecht laten klinken, stamt uit dat theater, waarin we schreven om gehoord te worden.'

BLOOTVOETS IN DE MODDER

Evaristo is niets minder dan een pionier. Niet alleen is ze de eerste zwarte Britse in 51 jaar die de Booker wint, ze organiseerde in de jaren 90 's lands eerste zwart-theaterconferentie, richtte mee poëzieprijzen en steuntrajecten voor dichters met Afrikaanse roots in, en in

1982 stampte ze samen met twee spitzusters van haar toneelschool het Theatre of Black Women uit de grond – het eerste in zijn soort. Het is intussen opgedoekt en Evaristo leeft al veertien jaar samen met haar man David Shannon, maar die vormende jaren 80 wilde ze verankeren in de geschiedenis. 'Dat zie je onder meer in de figuur van Amma, de lesbische, activistische regisseur. Ze is een versie van mijn jongere zelf.'

Ook voor het hoofdstuk over Dominique, die verstrikt raakt in een toxische relatie, putte u uit eigen ervaringen?

'Ja, ik zat als twintiger vijf jaar gevangen in zo'n verkeerde machtsverhouding. De meeste mensen verwachten dat het er bij twee vrouwen teder aan toe gaat, maar dat is zeker niet altijd zo. Ik heb er erg van moeten daarover te schrijven, al was het maar omdat het veel lezers kan shockeren.'

Welke rol kan literatuur spelen in het huidige identiteitsdebat?

'Ik weet niet of kunst per se verantwoordelijkheid draagt, maar goede romans helpen ons sowieso omgaan met de complexiteit van het bestaan. Ze onthullen iets over onszelf, onze geschiedenis, onze relaties. Precies die complexiteit kan ons bevrijden en zin voor nuance geven, veel meer dan woede dat kan.'

Een van de nuances die u aanbrengt, gaat over ouderdom. Misschien wel uw meest innemende personage is Hattie, 93 en onverwoesbaar.

'Dat is bewust. De meeste romanhelden zijn jong, zelfs als de schrijver ervan al ouder is. *What the fuck?!* Oudere vrouwen hebben een veel langer leven en dus een veel groter, interessanter verhaal. Zeker Hattie, een zwarte vrouw die altijd blootsvoets loopt, modder of geen modder, en met geen stokken van de familieboerderij is weg te slaan. Haar geest blijft scherp.'

Leerde u iets van Hattie of een andere hoofdrolspeelster?

'Oei. Ik sta niet snel met mijn mond vol tanden, maar hierop moet ik het antwoord schuldig blijven. Het enige wat ik kan zeggen, is dat me inleven in personages vaak mijn emoties verruimt en dat schrijven altijd een avontuur is. Ik geef karakters vorm in mijn beelding, waarna ze op papier onverwachte dingen doen. Daarin zit voor mij de magie van creativiteit.'

MEER BALDWIN, MEER BURNETT

Dat *Meisje, vrouw, anders* intussen velen heeft betovert, blijkt niet alleen al uit de lof van recensenten en collega's wereldwijd – Alan Hollinghurst noemt het 'een van die waarlijk belangrijke romans die je eigen cultuur en geschiedenis in een nieuw licht plaatsen' – van Obama, die het een van de boeken van 2019 vond – en de Queen, die Evaristo in de Order of the Empire verhef. Haar reactie op Twitter: '*Well, Mz Evaristo of Suburbia shalt now be known as Evaristobe. I believe that full participation in this country includes the national gongs, even those with anachronistic titles, but I respect those who beg to differ.*'

Bent u er soms niet bang voor dat het mainstreampodium u zou compromitteren?

'Nee. Ik behoorde trouwens al langer tot het establishment, iets anders kun je niet beweren als je universiteitsprofessor bent, vicevoorzitter van de Royal Society of Literature en recensent voor nationale kranten. Maar het afgelopen jaar bevond ik me natuurlijk nog meer in het hart van het bolwerk, en ik hoop van binneuit de deuren te openen.'

Niet evident, als anderen die gesloten houden. Onlangs had u daarover een aanvaring met auteur Martin Amis.

'Toen hij beweerde dat hij geen enkele recente Bookerwinnaar had gelezen omdat er bij de jury sociopolitieke in plaats van literaire overwegingen speelden, wou ik hem daar niet mee laten weggomen. De voorbije decennia hebben we altijd maar moeten luisteren naar mensen, hoofdzakelijk mannen, zoals Amis die zich laatdunkend uitlaten over nieuwe, anders klinkende stemmen. Het doet me deugd dat wanneer ik hem daar publiekelijk over berisp dat nu de nationale kranten haalt.'

Ook in de academische wereld ontwaart u nog veel dinosaurussen.

'Die blijven weerstand bieden tegen iets als diversere leeslijsten. Maar wat is erop tegen om studenten te laten kennismaken met zwarte talenten als James Baldwin, Elizabeth-Jane Burnett of Chinua Achebe? Het is niet alsof die oude profen daarmee hun macht opgeven. Nee, ze stellen zich gewoon open voor meer soorten literatuur, en dus voor meer kansen op poëzie, feest, ontdekking, informatie, educatie en inspiratie.'